

A MODERN DIPLOMÁCIA

WILSON egyik apostoli szózatában kimondotta, hogy ne legyen többé titkos diplomácia és a nemzetek egymás-közi viszonyát nyilvánosan tárgyalj, nyílt szerződések szabályozzák. Ezzel a szózattal jött át Európába; de ez az ígérete ép úgy megbukott a párisi békekonferencián, mint Wilson prononciamentóinak majdnem kivétel nélkül minden egyes pontja. Ma már azt hiszem megérkeztünk ahhoz a józan megállapításhoz, hogy a nemzetek közötti tárgyalásoknak általában titkosnak kell maradniuk. A diplomácia tehát szükségképpen titkos, mert a külpolitika vezetői és munkásai kezeibe az országok legvitalisabb érdekei vannak letéve. A diplomácia ezért ma is nagy tekintélynek örvend, ellenben a fogalmak róla és tevékenységéről általában ködösek. A közvélemény tele van legendákkal, a diplomatáról és a diplomáciáról és sok irigység környezi az úgynevezett „carrière“-t. Irigység azért, mert a diplomatákról feltehető, hogy az „istenek titkait“ ismerik. De azért is, mert társadalmilag természetesen a lehető legjobban helyezkednek el és külső életük sokkal fényesebb körülmények között folyik le, mint bármely más hasonló állású vagy tekintélyű polgáré, — köztisztviselőé, bankáré avagy kereskedőé. Szeretném már most előrebocsátani azt a véleményemet, hogy a hivatásának magaslatán álló és a feladatát mélyesen komolyan vevő diplomata sorsa ma, a háború vége óta, nem egészen irigylésreméltó. Ma már nem csupán a vagyonos arisztokrácia időtöltése a diplomácia, hanem olyan hivatás és a nemzettel szemben való köteleességteljesítés, amely attól, aki vállalta, a hivatásában való teljes elmerülést, szinte napi huszonnégy órai munkát követel meg. A felelős vezetőknél pedig ma, amikor egy-egy elhibázott lépés következményei rendkívül gyorsan mutatkoznak, komoly, felelősségérzettel bíró férfiaknál az idegeket felőrlő munkának olyan fokát jelenti, hogy valóban senki sem irigyelheti őket ezért indokoltan.

A diplomácia a háború befejeztével sok tekintetben alapvető átalakuláson ment keresztül. Egy ideig úgy látszott, mintha jelentőségében hanyatlanék: ez volt a közvélemény uralmának, a sajtóügynökségek kifejlődésének és a Népszövetség virágzásának a korszaka. A csendben működő diplomata helyét felváltotta a nyilvánosság embere: a parlamenti szónok és a publicista. Kétségtelen, hogy ma sincs még teljesen rehabilitálva a kesztyűskezű, zárt ajtók mögött és számjeles

távíratokkal dolgozó diplomata. A nemzetközi tárgyalásokat mindig gyakrabban maguk a külügyminiszterek, vagy pláne a miniszterelnökök bonyolítják le és a diplomata sokszor csupán statisztál. De a lármás konferenciáknak és a külügyminiszteri közvetlen tárgyalásoknak is már elkezdődött a böjtje: sok esetben kivilágott, hogy nincsen kockázat nélkül az, ha a felelős vezető közvetlenül ott is beleavatkozik az ügyek s a tárgyalások menetébe, ahol esetleg a hivatás utólag meghazudtolható — dezavualható — embere könnyebben boldogulhat. Mintha tehát újabb fejlődés küszöbén állnánk, amely bizonyos mértékig emelhetné a hivatásos diplomácia jelentőségét és ezzel nemcsak társadalmi, hanem tényleges politikai súlyát és presztízsét is.

A diplomácia technikája és lényege, azt hiszem túlzás nélkül mondhatom, tulajdonképpen Metternich, vagy akár még XIV. Lajos kora óta sem változott. Változtak azonban a közegek, amelyekben, és az eszközök, amelyekkel a diplomácia dolgozik. A diplomáciának sokféle meghatározása van, ezek amalgámjaként talán a következőképpen lehetne röviden összefoglalni feladatát és hivatását: a diplomácia a nemzetek közötti tárgyalás és érintkezés művészete. És itt csak azt szeretném megjegyezni, hogy a művészet szó nem túlzás: diplomáciára épügy születni kell, mint a festőművészetre vagy a zenére. A művészi érzéket persze kiegészíti, de helyettesítheti is bizonyos mértékig a „routine“, amit idők folyamán a megfelelő műveltségű és iskolázottságú ember szorgalommal és körültekintéssel megszerezhet magának. Ennek a művészetnek a technikája annyira nem változott, hogy a diplomata tulajdonságainak egy Calliérés nevű franciának kétszáz év előtt írott munkájában található leírása még ma is szinte változatlanul érvényes. Ellenben a közegek, amelyekben képességeit érvényesíteni kell, hallatlanul kibővültek és megváltoztak. A fejedelmi udvarok szűk körének helyébe az országok közvéleményének rendkívül tág tere lépett, a dinasztikus érdekek játékanak és összeütközésének helyébe geopolitikai, nemzeti politikai, sőt újabban népi politikai összeütközések s a mindjobban domináló erővel fellépő gazdasági érdekek és társadalmi mozgalmak. A régi diplomata dilettantisztikus műveltségű világfi lehetett; a mai diplomatának széles alapokon nyugvó pozitív tudással is kell rendelkeznie, de mindig anélkül, hogy ez a tudás szükségtelenül súlyos poggyásszá váljék. A múlt század közepe óta fontos közeggé és eszközzé vált ennek következtében a sajtó. Bár az utóbbi hat évben a Népszövetség tekintélye lényegesen gyengült és jelentősége a háttérbe szorult, a mai kor diplomatájának ismernie kell ezt az eszközt, szervezetét és azokat a lehetőségeket, amelyeket ez az intézmény az ott vezető hatalmaknak még mindig nyújthat, már csak azért is, mert sohasem tudhatjuk, melyik pillanatban éledhet fel újra. A nemzetközi érintkezés gyorsasága és technikai könnyűsége — a távíró, telefon, rádió és a repülőgép — természetesen a diplomácia számára is új utakat nyitott, amelyek részben megkönnyítik működését, részben, mint már említettük, csökkentik a jelentőségét. Nemcsak azért, hogy a külügyek vezetői rendkívül könnyen érintkezhetnek egymással személyesen, hanem a hírszolgálat gyorsasága következtében is. Kétségtelen, hogy a világ-

sajtó állandóan tele van a legvadabb hírekkel és a legkevésbé helytálló kombinációkkal. Ezek részint céltudatos befolyásolási manővereknek, részint olyan merész riporterek képzelőtehetségének termékei, akik ezzel akarják pótolni a megbízható értesülések hiányát. Mégis merészség nélkül mondhatjuk azt, hogy annak, aki valóban ismeri a nemzetközi politikai helyzetet és azt, ami a kulisszák mögött végbemege, a sajtóhírek és kommentárok, ha jól tudja azokat olvasni, voltaképp már elegendő anyagot kell hogy adjanak a helyzet felismerésére. Egy-egy kormányfő beszédében, vagy az azt kísérő hírlapi kommentárokból, rendszerint — ha nagyítóüveggel szövegkritikai boncolást végzünk — benne van minden, amit az illető férfiú kormánya cselekedni szándékozik, vagy legalább is az, amit nem szándékozik cselekedni. Csak olvasni kell tudni és a feltételeket kell ismerni. A jó diplomata államférfi pedig az, aki jól tud olvasni, de akit képzelőtehetőség mégsem ragad el túlságosan.

Száz évvel ezelőtt, a diplomácia fénykorában, Metternich és Talleyrand idejében, a gazdasági probléma úgyszólván nem létezett. A hatvanas évektől kezdve megjelenik — tulajdonképpen a Cobden-féle szabadkereskedelmi mozgalom kísérőjeként — és a század vége felé már, mellékvágányon bár, de bevonul a diplomácia fegyvertárába és helyet foglal azok között az érdekek között, amelyek ellátásáról a diplomatának gondoskodnia kell. Ma már majdnem domináló befolyása van a diplomácia mindennapi tevékenységében is, noha vigyázni kell arra, hogy döntő jelentőséget a nemzetközi politikában mégse tulajdonítsunk gazdasági érdekeknek, mert a politikumnak, amely egy nemzet létérdekének összeségét magába foglalja, meg kell tartania a vezetőszeretet.

A francia forradalom és az angol ipari forradalom óta a szociális mozgalmak is a diplomáciai jelentések egyik megszokott tárgyává váltak. Hiszen már a Szent Szövetség is a forradalmak ellen jött létre és az európai udvarokban minden háború előtt állandó volt a félelem, nem okozza-e az újabb hadjárat a trón ledöntését. Olyan közzé azonban, amelyben a diplomatának bizonyos mértékig otthonossá kell lenni, csak a világháború után vált a szociális mozgalom. A totalitárius diktatúrák uralomrajutása óta és amióta a kommunizmusnak sikerült „államot“ alkotnia, a világnézetek harca a nemzetközi politikának, akarva nem akarva, olyan elemévé vált, mint 300 évvel ezelőtt a vallásháborúk, a XVIII. században az örökösödési háborúk, a múlt században a legitimizmus küzdelme a trónkövetelők vagy a republikanizmus ellen. A nemzetközi politika új elemei a technika nagy fejlődésével együtt új fegyverzetet, új szellemi alkalmazkodást kívánnak a modern államok külföldre küldött képviselőitől. Az egymást követő nemzetközi politikai és gazdasági konferenciák, a népszövetségi gyűlekezetekkel együtt, szintén új „training“-et követelnek a merő íróasztal- és szalon-munka helyett a mai kor diplomatáitól. Mégis az alapelvek megmaradtak s mindaz, amit a diplomata, mint művészetének gyakorlásához szükséges adottságot születésétől, vagy hogy úgy mondjam, a gyermekszobából kellett, hogy magával hozzon, ma is változatlanul nélkülözhetetlen előfeltétele a sikernek.

A feladatok kiszélesedésével és megváltozásával, a háborúval s a háború óta bekövetkezett társadalmi és gazdasági eltolódásokkal kapcsolatban, illetve mindezek következtében, a diplomáciai és konzuláris szervezetek bizonyos mértékű átalakítása és újjászervezése vált szükségessé. Hogy csak egy szempontot említsek, amely majdnem minden külügyi szolgálati reformnál számba jött: a diplomáciai anyagi bázisa is megváltozott. Egészen a háború végéig a diplomácia majdnem minden országban a nagyobb vagyonú emberek s a magasabb társadalmi osztályok tevékenységi területe volt: a megkövetelt jó és biztos fellépés, tapintat és műveltség szinte magától értetődően az arisztokrácia és a magasabb polgárság vadászterületévé tette ezt a hivatást. A háború előtt főképpen csak a kellemes oldalait lehetett tapasztalni s az a társadalmi előny, amit adott, a vagyonosabb osztályok tagjainak lényeges anyagi áldozatot is megért. A háború után a különböző külügyminisztériumok hamarosan rájöttek, hogy lehetetlen fenntartani a hosszabb fizetéstelen szolgálat elvét, nemcsak, mert elmaradt a szolgálatra alkalmas egyének kellő számban való jelentkezése, hanem azért is, mert maga a szolgálat is szenvedett volna azáltal, ha anyagi akadály miatt is csak egy szükségképpen zárt osztály szemszögéből nézték volna a világ mind bonyolultabbá vált eseményeit. A külügyi szolgálatokat tehát — erre elsősorban a nagyhatalmak jöttek rá — úgy a hírszolgáltatás megszervezése, mint a felvételre alkalmas egyéneknek kiválasztása szempontjából újjá kellett szervezni. Természetesen itt is megütközött a modernizmus a konzervativizmussal és a fejlődés, átalakulás, mely körülbelül húsz évvel ezelőtt kezdődött — még a háború alatt, — ma sem zárult le teljesen. Még mindig sok kísérletezés történik és mindenesetre jellemző, hogy a nagyhatalmak diplomáciai szervezetei között nincsen kettő, amely teljesen azonos vonalakon épült volna fel.

Lassan és fokozatosan bár, de eléggé alapvető változásokon ment keresztül a brit Foreign Office szervezete. Messzemenő átalakításokat hajtott végre a weimari Németország a Wilhelm-Strasse és külföldi képviselői szervezetében. Ezeket azóta a nemzeti szocialista állam bizonyos mértékben megváltoztatta, bár alapvonalaiban azonos maradt a rendszer. A fasiszta Olaszország is átalakította diplomáciáját, alkalmazta nemcsak a mai élet igényeihez, hanem a fasizmus alapelveihez is. Az Egyesült Államok nehézkes szervezete erősen vajúdik: az alkotmány alapelve és az a tény, hogy ez a nagy kontinens a világpolitika eseményeitől 1917-ig távol állott, viszont erősen a pártpolitika uralma alatt van, megnehezíti átalakítását. Legkevésbé változott a francia diplomácia, amelyben legalább is organikus újjászervezést nem hajtottak végre. A szovjet-országi diplomáciáról, annak szervezetéről és módszereiről semmiféle adat sem áll rendelkezésemre: csak tevékenysége alapján lehet véleményt mondani róla.

A diplomáciai átszervezés, mint fentebb jeleztem, kétféle nyomon indult el, két területre terjed ki: az egyik magának a szervezetnek alkalmassá tétele az új feladatok ellátására, az új közegekben való mozgásra, az új szellemi mozgalmak megértésére, gazdasági és szociális munkakörök megfelelőbb ellátására és koordinálására; a másik pedig

a diplomáciai hivatásra való, hogy úgy mondjam sorozás vagy változás új elvi alapon való megszervezése. Amidőn a magyar diplomácia megszervezése folyamatban volt, egy igénytelen füzetben¹ előadtam annakidején mindazt, ami már akkor más országokban mint szervezési munka végbement és azokat az elveket is, amelyek alapján, szerény nézetem szerint, a mi egészen új, hagyomány nélküli diplomáciai szervezetünket fel kellett hogy építsük. Örömmel állapítom meg, hogy nem tévelyegtem hamis utakon, mert a legtöbb újjászervezés — így a legutóbbi átalakítások nyomán a magyar is — az általam is kifejtett elvek alapulvételével történt.

A háború előtt a külügyi szolgálat a legtöbb államban három egymástól különválasztott szervezetből állott. A központból, azaz külügyminisztériumból, a külképviseleti vagy diplomáciai szolgálatból és a konzuli szervezetből. A központban — habár úgy a diplomáciai karból, valamint a konzuli szolgálatból rendszerint elég nagy számban teljesítettek szolgálatot úgynevezett „beosztott tisztviselők” — a minisztériumok saját miniszteriális tisztikara alkotta az osztályok munkágerincét. A francia külügyi szolgálat volt az első, amely már 1905-ben végrehajtotta a központi és a diplomáciai szolgálat egyesítését; a konzuli szolgálat azonban ott ma sincs egyesítve a többivel. A háború utáni reformok nagy részének a lényege éppen az, hogy ezt az egyesítést különféle permutációkban végrehajtották. Angliában a miniszteriális és a külső szolgálatot egyesítették az 1920-as évek elején elfogadott reformmal; a konzuli szolgálat pedig a nagykövetségek és követ-ségeknél rendszeresített kereskedelmi szervezettel együtt a külügyminisztérium és a kereskedelmi minisztérium közös felügyelete alatt létesített Tengerentúli Kereskedelmi Hivatal fennhatósága alá került. Németország és Olaszország a nagyhatalmak közül és a közép- és kishatalmak legnagyobb része a három szolgálat egyesítését vitték keresztül, azonban itt is különféle eltérések maradtak még fenn. A németeknél a felvételi vizsgától kezdve a legmagasabb konzuli rangig (I. oszt. főkonzul, ami megfelel a II. oszt. követ rangosztályának) teljes az egyesítés és a kölcsönösség: másodosztályú követből épp úgy lehet főkonzul, mint konzulból követségi tanácsos, vagy előadó tanácsos a Wilhelmstrassén. Az olaszoknál az egyesítés csak az alacsonyabb rangfokozatokra érvényes; körülbelül a hetedik év végén újabb vizsgán és a tisztviselő addigi teljesítménye alapján dől el, vajjon mint konzul, vagy mint követségi tisztviselő jut-e valaki tovább a pályafutásán. Az olasz rendszer főjellemvonása az, hogy mindenkinek, még ha szolgálatbalépésétől kezdve diplomáciai pályára készült is, legalább két évet konzulátusnál kell eltöltenie. A német rendszer a belépéstől nyugdíjbanmenetelig a permanens vizsgáttétel jegyében áll; mindenki minden percben a legrosszabbra, azaz a szolgálatból való elbocsátásra is el kell hogy készüljön. Az olasz szolgálat ezt csak az első hét évre tartja fenn elvileg, bár tényleg a kormányfő akarata intézi mindenkinek a sorsát: ez ellen pedig nincsen fellebbezés. Az amerikai rendszer egészen új kombinációt mutat. Ez a gyermekcipőit taposó külügyi szolgálat t. i. a konzuli és diplomáciai szervezeteket egyesítette, ezt azonban teljesen radikálisan vitte keresztül. Amennyire kívülről meg lehet ítélni, tulajdonképpen nem egészen rendszeresen, hol meghagynak egy tisztviselőt egész életén át egy és ugyanazon szolgálatban, hol a pillanatnyi gyakorlati érdeknek megfelelően, ide-oda küldöztetik őket. Az amerikai diplomáciai szervezet példaképpen valóban csak arra jó, hogy megmutassa, hogyan nem kell külügyi szolgálatot szervezni.

Amilyen változatosság uralkodik a szolgálatok egyesítése és szervezete körül, olyan nagy a hasonlóság a minisztériumok belső ügybeosztása és a szolgálatba való felvétel feltételei tekintetében. A központi szolgálatok szervezete nagyban és egészben mindenütt ugyanazt a be-

¹ Otlík György: Milyen legyen az új magyar diplomácia. Gróf Andrássy Gyula előszavával. Az OMKE kiadványai. Budapest, 1920, Benkő Gyula könyvkereskedése, V., Dorottya-utca 2.

osztást mutatja: a hierarchia tetején áll a külügyminiszter, a felelős vezető, aki rendszerint a politikai életből jön, bár lehet érdemes diplomata is. Az ő állandó helyettese (Angliában az állandó al-államtitkár, Franciaországban a főtítkár, Németországban az államtitkár, Olaszországban és az Egyesült Államokban az al-államtitkár) az egész szervezet főnöke és képviselője felfelé és kifelé. A külügyminisztériumok beosztása rendszerint a következő: egy politikai főosztály, egy gazdasági-, egy jogi-, egy sajtó-osztály, (sok helyen van kulturális osztály is) egy személyzeti és egy adminisztratív főosztály. A politikai főosztály főképpen földrajzi szempontok alapján van alcsoportokra osztva, de ez a beosztás az ügyek és a földrajzi régiók változó fontossága szerint különbözik az egyes államokban és folytonos változásoknak is van alávetve. Ezenkívül rendszerint van egy protokoll-osztály is, amelyhez a diplomáciai etikett és a rendjelek kérdése tartozik.

A magyar külügyi szolgálat eredetileg a három szervezet szigorú elválasztásán alapult s így indult el útján, amikor az első külügyminisztérium létrejött. 1918 novemberétől kb. 1920 nyaráig különböző fázisokon ment keresztül. A felvétel feltételeit 1920-ban, 1922-ben, 1926-ban és legutóbb 1931-ben kiadott miniszterelnöki rendeletek szabályozták. A próbaszolgálat feltételei: 25 évnél nem magasabb életkor (érdekes az, hogy ez az életkor felső határa azonos a német és olasz szolgálatok alsó korhatárával), nőtlen állapot, jog- vagy államtudori, illetve közgazdaságtudomány tudori oklevél; a német és francia nyelv ismerete; rendezett vagyoni viszonyok és testi alkalmasság. A jelöltnek felvételi vizsgát kell tennie, amely bizonyos közgazdasági és történelmi ismereteket, továbbá az említett feltételeknek megfelelően francia és német nyelvből írásbeli és szóbeli tudást kíván. Az egyéves próbaszolgálat után a külügyi fogalmazói vizsga következik, amely szintén írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsga tárgyai: diplomáciai történelem és nemzetközi jog francia nyelven, gazdaságpolitika német nyelven és fordítás magyarról angolra, végül gyorsírás, ami nem kötelező. A szóbeli vizsga tárgyai: magyar nyelven konzuli jog, külügyi igazgatás és katonai ismeretek; francia nyelven nemzetközi jog, nemzetközi magán- és büntetőjog, diplomáciai történelem; német nyelven kereskedelmi- és vámpolitika, agrárpolitika, kereskedelmi áruismeret (a pályázó választása szerint ez utóbbi tárgyból felelhet angol nyelven is). Ezenkívül kívánnak még angol nyelvvizsgát és fordítást valamely szláv nyelvből vagy románból magyarra. Ismét kiemelendő az, hogy ezek a vizsgatárgyak nagyjából kevés változtatással azonosak a különböző diplomáciai szolgálatokban. A magyar diplomáciai vizsga tárgyai annyiban fejlődtek és változtak 1920 és 1931 között, hogy a nem szigorúan vett diplomáciai tárgyak megszorodtak. Ez lehetővé tette azt a legújabb belső újítást, hogy a vizsgát tevő fiatal tisztviselők egységes képzését nyernek mindhárom szolgálatra és a külügyi szolgálat gyakorlati érdekei szerint kerülnek beosztásra a minisztériumban, a diplomáciai vagy a konzuli szolgálatban, anélkül, hogy első beosztásuk vagy első szolgálati éveik prejudikálnának egész pályafutásuknak. Aki ma konzuli attachéként nyer beosztást, az pár év múlva követség! titkár lehet, később bekerülhet a minisztériumi státusba, hogy azután ismét újra kezdje ezt a körforgást, illetve hogy az egyik vagy másüt szolgálatban fej ezze be pályafutását.

A röviden felsorolt különböző példák összevetéséből azt a következtetést lehet levonni, hogy a külpolitikai szolgálatok egyesítése, legalább is egy bizonyos fokig, elkerülhetetlennek látszik. Kétségtelen, hogy a diplomáciai és a konzuli szolgálat között mindig lényeges különbség fog fennállani úgy a felkészültség alapja, mint az ellátandó feladatok szempontjából. A diplomáciai szolgálat eminensen politikai feladatok megoldására hivatott. Szükségképpen és elkerülhetetlenül vele jár bizonyos társadalmi, hogy úgy mondjam „nagyvüagi“ tevékenység. A konzuli funkciók viszont elsősorban kommerciálisak s a külföldön élő honfitársakkal és a helyi hatóságokkal való érintkezést foglalják magukban. Mindé lényeges különbség dacára feltétlenül szükségesnek látszik, hogy a diplomatának legyen konzulátusi előkészítése: a mai gazdasági és szociális kérdésekkel komplikált politikai világképben pályafutása bármely fokán hasznos lehet, ha a konzulátusi részletmunkát megismeri, de hasznos a diplomáciai szelekció szempontjából is. Aki pedig végül a konzuli carriéret futja be, annak pályája magasabb rangosztályaiban, fontosabb posztjain, nem megvetendő hasznára lehet a diplomáciai misszióknál eltöltött pár éve. A felvételnél

és a mint láttuk, rendszerint egy évvel a felvétel után leteendő általános nagy vizsgánál, sok esetben nem lehet még meghatározni, hogy a jelöltet képességei és hajlamai melyik szolgálatra teszik alkalmassá. Ezért a megfelelő megoldásnak az olasz rendszer látszik, amely az első 7—8 évben azonossá teszi a két szolgálatot és később dönt a végleges alkalmaztatás minősége felől, mert ha a belépő tisztviselő a kezdet éveiben sorban szolgált konzulátusi poszton, diplomáciai missziónál és működött valamelyik központi osztályban is, akkor ennek az első szolgálati fázisnak a leteltével valószínűleg elég nagy bizonyossággal meg lehet majd mondani, vajjon a konzulátusi vagy diplomáciai szolgálatra látszik-e alkalmasnak. Ha inkább hajlamos a részletekkel foglalkozó irodai munkára és inkább a politikai izgalmaktól mentes nyugalmat keresi, ha kerüli a társadalmi életet, sőt esetleg fellépése sem teszi erre alkalmassá, akkor helyes, ha maga is a konzuli pályát választja vagy, ha ezt nem ismerné fel maga, feletteseinek kell effelé irányítaniok. Ha viszont politikai és diplomáciai érzékről tesz tanúságot és az elengedhetetlen társadalmi csiszoltsága is megvan, akkor helyes, ha a politikai külügyi szolgálat felé orientálják. Ha pedig valaki csupán magasabb konzuli állomáshelyein tenne politikai képességről váratlan tanúbizonyságot, azt a külügyek élesszemű vezetője később is bármikor átveheti a konzuli szolgálatból a diplomáciába. A szolgálatok szigorúbb elválasztása egy bizonyos fokon felül azonban, nézetem szerint, alkalmas arra, hogy sok olyan nehézséget kiküszöböljön, amilyennel pl. az amerikai külügyi szolgálatban találkozunk, ahol a központi szerv szeszélye vagy kényelme szerint hirtelen diplomatává alakítanak át olyan tisztviselőt, aki 15—20 évet csakis kevésbé fontos konzuli állomáshelyeken töltött. Ez a rendszer feltétlenül a szolgálat kárára van. Viszont, aki a diplomáciai szolgálatban későbbi pályafutása során mégsem állná meg a helyét, azzal szemben minden külügyi szolgálatban megvan a rendelkezési állományba való helyezés fegyvere.

A kérdés — és egyáltalában nem megoldhatatlan kérdés — csak az, hogyan mozdíthatjuk elő legmegfelelőbbben azt a kiválasztást, amely első fokon megállapítja, vajjon egyáltalában alkalmas-e valaki külügyi szolgálatra, másodsor, hogy képességei melyik szolgálatra predesztinálják, és harmadszor, hogy alkalmas-e arra, hogy pályafutásán emelkedjék. Már jeleztem, milyen meglepő egyöntetűség uralkodik a legkülönbözőbb külügyi szolgálati rendszerekben a felvételi és a diplomáciai vizsgák tárgyaira vonatkozólag. Ezeket a vizsgálati tárgyakat nem igen lehet szaporítani. Legfeljebb csak azt fűzném hozzá, hogy minden állam külügyi szolgálatában három körülményre helyeznék úgy a felvételi, mint a diplomáciai vizsgánál, sőt a további előléptetésnél is különös súlyt. Az egyik a nyelvismeretek lehető tökéletessége, s ez a hibátlan fogalmazás, kerekded kifejező-képesség úgy az anyanyelven, mint legalább két idegen nyelven. Ha visszaemlékszem rá, hogy valaha, az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai szolgálatában, franciául is kellett jelentést fogalmazni (az egyik titkos chiffre francia volt) és hogy diplomataink nagy többsége — a régi hagyományhoz híven, amikor még az egész politikai jelentéstétel franciául folyt — hibátlanul fogalmazott franciául, akkor bizony sajnálattal kell megállapítanom, hogy a mai diplomata nemzetekben — a franciákat, belgákat és talán még a svájciakat kivéve — ritkaságszámba megy az, ami régente magától értetődő volt. Nem szeretném, ha félreértenének: itt nem csupán formális készségről van szó. A diplomáciai életben és működésben a kifejezőképesség, a különböző nyelveken való tárgyalási készség, a nyelvárnyalatok ismerete döntő fontosságú lehet. Tehát a jó diplomatának többet kell

tudnia a sablonszerű „note verbale“ megfogalmazásánál. A másik körülmény, amire a szelekciónál súlyt kellene helyezni, az az általános műveltség, amellyel a diplomatának ma is rendelkeznie kell és aminek állania kell irodalmi, művészeti és tudományos érdeklődésből, és ezzel szoros kapcsolatban, a társadalmi formák könnyed és biztos ismeretéből. A harmadik körülmény a jellemnevelés szükségessége. Alig van közszolgálat, amelyben olyan fontos lenne a megbízhatóság, az őszinteség, az önzetlenség — anyagi érdekek teljes elhanyagolása — a férfias önértzetesség és a bátorság. Megbízhatónak és őszintének kell lennie a diplomatának nemcsak saját kormánya felé, hanem kifelé is. Amelyik diplomatánál rájöttek arra, hogy a szaván nem lehet elmenni, az elvesztette hitelét. Amelyik pedig félrevezeti a saját kormányát, akár gyengeségből, akár félelemből teszi, az megérdemli, hogy falhoz állítsák és agyonlőjék. Sir Henry Wotton angol diplomata vagy száz évvel ezelőtt mondta szarkasztikusán, hogy a diplomata „olyan becsületes ember, akit külföldre küldenek, hogy a hazája érdekében hazudjék“. Ebből, nézetem szerint, csak az igaz, hogy becsületes embernek kell lennie. A diplomatának hazudnia nem szabad — legfeljebb nem szabad megmondania az igazat és a diplomácia művészete éppen abból áll, hogy ennek a legmegfelelőbb módját kell megtalálnia.

A diplomácia áldozatos szolgálata: lehetőleg magas javadalmazásban kell részesíteni a diplomatát, de nem azért, hogy jól éljen, vagy hogy fizetése egy részét megtakaríthassa, hanem azért, hogy anyagi gondjai ne legyenek, tehát teljes szellemi készségét a szolgálatra fordíthassa, másrészt, hogy azt a javadalmazást, amit kap, teljes egészében országa méltó reprezentálására költse. Abszolút elv az, hogy a diplomatának anyagi természetű spekulációval nem szabad foglalkoznia, különösen nem abban az országban, ahol akkreditálva van. Bátornak és önértzetesnek kell lennie, nemcsak országa védelmében, kifelé, amikor a megfelelő tapintat keretei között, helyes ösztöntől vezéreltetve sokszor kellemetlen igazságokat kell a vele érintkezésben lévő idegen diplomatáknak megmondania, hanem éppen olyan mértékben saját feljebbvalóival és kormányával szemben is. És ez olyan tulajdonság, amelyet a feljebbvalók saját érdekükben okosan teszik, ha fejlesztenek. Meghunyáskodó, nézetét meg nem mondó diplomata értéktelenné válik küldője számára. Aki az állását félti és ezért a véleményét elhallgatja, az többet árt hazájának, mint az ellenfél legügyesebb diplomatája.

Megszívelendő tanácsokat ad a francia Callières már fentebb említett 1716-ban megjelent munkájában: a diplomatának alkalmazkodnia kell amaz ország erkölceihez és szokásaihoz, amelyben él; anélkül, hogy ellenszenvét vagy megvetését ki szabadna mutatnia. Soha sem szabad annak az országnak a kormányformáját ócsárolnia, amelyben akkreditálva van, sőt dicsérnie kell mindent, amit dicsérendőnek talál, tettetés és aljas hízélgés nélkül. Mert, mondja Callières, nincs ország vagy állam, amelynek ne lennének jó törvényei is a rosszak mellett: tehát dicsérje a jókat és ne beszéljen azokról, amelyeket helytelenít.

Szinte meglepő, hogy mily mértékben alkalmazhatók ezek az elvek még ma is, sőt talán sok esetben még inkább, mint valaha. Majdnem azt mondhatnám, hogy minden diplomatának naponként el kellene olvasnia ezeket a tanácsokat, úgy mint az egyházi férfinak Kempis Tamás Krisztus követéséről szóló tanításait.

Hogy megvannak-e a felsorolt tulajdonságok a fiatal hivatalnokban, azt csak évek során lehet megállapítani; ennek a megállapítása főnökeinek a feladata, akiknek a véleménye és ítélete az előmenetel egyik legfontosabb kelléke. A szellemi képességek, a megfigyelő- és ítélőképesség vizsgálatára és bírálatára alkalmasnak látszik az olasz és német diplomáciai szolgálatnak az az intézkedése, hogy a fiatal diplomaták évenként összefoglaló vagy egy témáról készített jelentést kötelesek a minisztériumhoz betérjeszteni. Amilyen feleslegesnek látszik az a sok állam szolgálatában fennálló rendszer, amely a diplomáciai képviselőket évi jelentésre szorítja, annyira hasznos lehet az egyéni jelentés rendszere, mert éppen úgy felfedi a fogalmazási, mint a politikai ítélőkészséget.

Döntően fontos eleme minden sikeres diplomáciai szolgálatnak az, hogy mit nyújt tagjainak. Mit nyújt tisztességben és tekintélyben, mit nyújt anyagiakban és mit ad előmenetelben. Már rámutattam arra, hogy komolyan és lelkiismeretesen felfogott hivatásként a diplomácia a legfelelősségteljesebb és legnehezebb hivatások közé tartozik. Szükséges, hogy az ország közvéleménye tudatában legyen annak, milyen feladatokat ró a diplomatákra, mit várhat tőlük és ezért milyen respektussal tartozik nekik. Ennek ellentétele tehát az, hogy — mint ezt az angolok nagyon helyesen felismerték és eszerint cselekednek — más szolgálatnál magasabb javadalmazásban részesüljenek és pedig a legalsóbb szolgálati foktól kezdve, minden rangosztályon keresztül. Második ellentétele az, hogy az előmenetel biztos és gyors legyen. Alig lehet valami hátrányosabb a szolgálati szellem kifejlődésére, mint ha tehetséges, munkabíró és jó munkateljesítményű, felelősségteljes vezetésre alkalmas diplomaták előrehaladott férfikorban is alárendelt munkával kénytelenek foglalkozni és nincs semmi kilátásuk arra, hogy képességeiket hamarosan érvényesíthessék. Ez elkedvetlenedést, keserűséget szül és következményében megrontja a jellemet és a pálya vagy hivatás szellemét. Már pedig a külügyi szolgálat legfontosabb kelléke az, amit „esprit de corps“-nak nevezhetünk. Az a szellem, amely a testületet együtt tartja, ébren tartja, kötelességeire figyelmezteti úgy a szolgálattal, mint egymással szemben. Meg nem felelő előmenetel, igazságtalan protekcionizmus, indokolatlan mellőzés, a jellem tulajdonságainak nem megfelelő ápolása és érvényesülése, prémiumot jelent az intrikusnak és megbonthatja a szolgálat sorait.

Az állomáshelyek betöltésénél magától értetődően elsősorban a közérdek a döntő szempont. A közérdek pedig azt kívánja, hogy valamely állomáshelyre azt küldjék, aki összesített képességeinél fogva abban az országban, ahová küldenék, hazája számára legelőnyösebben működhetik. A legnagyobb hibának látszik állomáshelyek betöltése szempontjából, ha valakit protekció vagy más, nem közérdekű meg-

gondolások alapján előre megállapíthatóan olyan posztra küldenek, ahol valószínűleg el fogja követni mindazokat a hibákat, amelyektől M. Calliéréskét évszázaddal ezelőtt óvta „a tárgyalókat“, ahogyan ő akkor a diplomatákat nevezte. Viszont lehetséges, hogy egy más, lényének megfelelőbb környezetben ugyanaz az egyén sikereket mutathatna fel. Tekintetbe jöhet másodsor a jogos magánérdek: ha pl. valakinek, feleségének vagy gyermekének egy állomáshely éghajlata vagy egészségi viszonyai egyáltalában nem felelnek meg. De semmi egyébnek, sem protekciónak, sem belpolitikai szempontnak, sem családi köteléknek, sem a házastárs kívánságainak nem szabad a személyi kiválasztásnál érvényesülnie. Minden sznobizmus nélkül meg kell viszont állapítanom, hogy mind a diplomáciai szolgálatra való alkalmasság megítélésénél, mind pedig az olyan állomáshelyekre való kijelölésnél, ahol a megfelelő társadalmi siker része lehet a politikai sikernek, a tökéletes modorú és biztos fellépésű, úgynevezett világfi előnyben kell, hogy részesüljön.

Egy-két ország diplomáciai szolgálatában az utóbbi időben szigorú tilalom alá helyezték a külföldi származású hölgyekkel való házasságkötést. Amüyen fontosnak tartom azt, hogy a diplomata házasságához a külügyi szolgálat főnökének, sőt magának az államfőnek hozzájárulása elengedhetetlen legyen, annyira helytelennek találok a drákói szigorral alkalmazott vétót a külföldi feleséggel szemben. A diplomata életének kilenc-tized részét külföldön tölti: kegyetlen dolog azt kívánni tőle, hogy az élettárs kiválasztását az alatt az évenként engedélyezett négy vagy hat hét alatt végezze el, amit otthon tölt szabadságon. (Mert azt viszont megkívánnám minden diplomatától, hogy évenként legalább egy hónapot hazájában töltsön, mert különben elveszti kapcsolatait azzal az országgal, amelyet szellemében, gondolkodásában, berendezésében, sőt hangulataiban is legméltóbban kell képviselnie. Aki diplomata és saját országát nem ismeri, az legjobb esetben nyugdíjba való, nem állomáshelyre.) A külföldi feleségnek viszont fel kell vennie választott országa, férje hazájának nemzetiségét lélekben is. Ennek egyik előfeltétele, hogy új hazája nyelvét lehető tökéletességgel elsajátítsa. Ez annál is inkább fontos, mert a háború vége óta — különösen a fasizmus és a nemzeti szocializmus népi politikájának befolyása alatt — erősen nőtt jelentőségében a követségek érintkezése a kolóniákkal, a külföldön élő honpolgárokkal.

Az előmenetel biztosításának egyik alapja, hogy a legalsóbb rangosztályokban rendszeresített állásokkal arányban álló legyen a magasabb állások száma. Ez pedig ezen a ponton az ország és a szolgálat érdekeinek találkozását jelenti a tisztviselő személyes érdekeivel, mert ez — hogy az általános igazságokból a következtetéseket a magyar diplomáciai szolgálatra vonatkozóan is levonjam — abban nyilvánul meg, hogy pl. Magyarország diplomáciai szolgálatának érdekében lenne, ha a már meglevőkön kívül még egy vagy két fontos követi (Tokió, Teherán stb.) és konzuli állomáshelyet állítanánk fel. Ez ugyanis kiszélesítené diplomáciai informáltságunk kereteit és valószínűleg gazdasági viszonylatban is búsán megtérítené az új missziók felállításával járó

költségeket. Szolgálati személyes szempontból pedig meggyorsítaná az avancement-t. A legutóbbi költségvetési vita során a képviselőház pénzügyi bizottságában Bethlen István gróf mutatott rá arra, hogy diplomáciánk megfelelő fejlesztése és tevékenysége, különösen ma, amikor katonai egyenjogúságunk elismerését még nem tudtuk kiverekedni, hivatott annak a hiánynak a részbeni pótlására, amit lefegyverzettségünk mai állapota számunkra jelent. Teljesen azonosítom magamat ezzel a legilletékesebb véleménnyel. A hadsereg, az ország fegyveres ereje, virilitásunknak, életképességünknek bizonyítéka és eszköze. Külügyi politikánk vezetésének és diplomáciáknak kell azonban — az ország egész kormányzatával együtt — az irányító központi idegrendszer szerepét betöltenie és ebben a hivatásában szüksége van az ország legjobbainak a szolgálatára. A legjobbak sokszor éppen csak hogy elég jók lesznek erre. A külügyekre áldozott összegeknek tehát arányban kell állanom ezzel a feladattal.

A politikai művészet gyakorlása nem lehet hiba nélkül való; fontos célkitűzése azonban az, hogy az ellenfél kövessen el több hibát, mint mi. Ehhez az szükséges, hogy az a szervezet, amely az ország életbevágó érdekeinek a védelmével foglalkozik, a legjobban legyen képezve arra, hogy a legkevesebb hibát kövesse el. Ha erre képes, akkor felér egy hadsereggel és nincs észszerű összeg, amely sok lenne erre a célra. Ha ezt valamelyik ország diplomáciája elérte, akkor olyan vonzóereje van, hogy mindazok, akik az ország fiatal szellemi elitjéből alkalmasak erre a politikai-gazdasági feladatra, vonzódnak feléje és keresni fogják az ottani alkalmazás lehetőségét. Meglesz a tartalék, amiből meríteni lehet fiatal, új, a nemzet szolgálatára alkalmas tehetségeket a diplomáciai kar állandó felfrissítésére. Az utóbbi évek eseményei megmutatták, hogy a magyar külpolitika vezetése a helyzet magaslatán áll és rászolgál arra a tiszteletre, amelyben az egész ország részesíti. Bízhatunk tehát benne, hogy ez a hagyomány nélkül született magyar diplomácia rövid múltjához méltóan fog fejlődni és hogy az ország nem fogja sajnálni tőle azokat az áldozatokat, amelyek szükségesek megfelelő fejlesztésére.

OTTLIK GYÖRGY